

«Білі комірці» міжнародних масштабів

Нюанси захисту у транскордонних WCC-справах

Оксана ВАРАКІНА,
радник EQUITY

Тема транскордонних злочинів «білих комірців» не тільки не втрачає, а й додає актуальності. При цьому захист у таких злочинах являє собою неабияке завдання для практикуючих у цій сфері юристів. Зазвичай такі кримінальні провадження резонансні. І хоча вони розслідуються в Україні, підзахисні нерідко знаходяться поза її межами, що має свою специфіку для практикуючих адвокатів.

У цій статті проаналізовані найактуальніші питання: особливості збору доказів крізь призму міжнародних запитів та доручень, оголошення у міжнародний розшук, екстрадиція, блокування та арешт активів та інші характерні риси розслідування транскордонних комерційних злочинів.

Докази

Збір доказів стороною обвинувачення у транскордонних провадженнях відбувається через міжнародне співробітництво, а саме направлення запитів про міжнародне співробітництво (доручень, клопотань) та про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій. Держави взаємодіють у цьому напрямі все більш інтенсивно та обмінюються інформацією за власною ініціативою, а не лише у відповідь на запити, що свідчить про зменшення формальностей в цілому. Утім, щоб направити запит з України, необхідно звернутися до офісу Генерального прокурора (далі — ОПП) на стадії досудового розслідування або до Міністерства юстиції на стадії судового провадження, які передають інформацію до відповідних органів інших держав.

Однак Національне антикорупційне бюро (далі — НАБУ) має у цьому контексті окремий статус. Його повноваження стосовно надання від імені України міжнародних доручень щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, укладення угод про співробітництво з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, а також право на звернення від імені України до іноземних державних органів передбачені ч. 2 ст. 17 Закону України «Про національне антикорупційне бюро України». Відповідно, НАБУ є самостійним суб'єктом міжнародної співпраці, тому може взаємодіяти напряму, без посеред-

ництва ОПП, та звертатися до правоохоронних органів інших держав з запитом, для чого достатньо відповідної постанови та її перекладу.

Крім класичного підходу до збору стороною захисту доказів щодо фактичних обставин справи, захисник також залучає досвідчених та висококваліфікованих експертів, які зможуть надати висновки для іноземних судів, оскільки постають питання захисту активів за кордоном та екстрадиції в Україну. Як правило, висновки необхідні окремо за кожним з релевантних питань, таких як верховенство права в Україні, політичний характер переслідування, стан в'язниць тощо. На практиці іноземним суддям легше погодитися, якщо авторитетна особа чи організація вже дійшла бажаного висновку. Саме тому, наприклад, висновки правозахисних організацій з питань прав людини є надзвичайно впливовими.

Міжнародний розшук

Часто захист клієнта у транскордонному провадженні передбачає запобігання його оголошенню в міжнародний розшук, адже воно є обов'язковою умовою для екстрадиції чи спеціального розслідування. Доказом такого розшуку довгий час вважалася публікація червоного оповіщення Інтерполу, та це було унеможливлено через законодавчу колізію. Для публікації червоної картки щодо особи до Інтерполу необхідно направити, серед іншого, рішення слідчого судді про обрання щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, однак Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК) передбачає, що слідчий суддя може розглядати клопотання про обрання такого запобіжного заходу без участі особи, лише якщо доведено, що особа вже оголошена у міжнародний розшук.

Норми КПК змінені не були, проте Вищий антикорупційний суд України (далі — ВАКС) змінив правозастосовну практику, відповідно до якої оголошення особи у міжнародний розшук не тотожне публікації щодо неї червоного оповіщення Інтерполу. Наприклад, ухвалою від 4 лютого 2020 р. у справі №991/3010/19 ВАКС постановив, що особа може вважатися оголошеною у міжнародний розшук за умови винесення слідчим, прокурором постанови про оголошення її у міжнародний розшук, внесення цих даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань у кримінальному провадженні та належного звернення з запитом до НЦБ задля отримання співробітництва з генеральним секретаріатом Інтерполу та правоохоронними органами зарубіжних держав щодо міжнародного розшуку підозрюваного, яке не було повернуто у передбаченому порядку. У будь-якому випадку окреслена вище проблема потребує вирішення на законодавчому рівні, а не лише шляхом формування судової практики ВАКС.

У контексті розвитку практики щодо міжнародного розшуку слід відзначити прийняття нової редакції «Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції» від 17 серпня 2020 р., у якій закріплена процедура взаємодії з Інтерполем і щодо оповіщень, які поширюються серед усіх держав-членів, і щодо циркулярів, які поширюються виключно серед обраних держав.

З метою захисту прав клієнта та запобігання публікації червоного оповіщення слід звернутися до Комісії з контролю файлів Інтерполу з відповідним превентивним запитом, викладаючи весь арсенал аргументів на захист клієнта: описати виправдовувальні докази, політичний характер переслідування (якщо воно має місце), порушення презумпції невинуватості та права на справедливий судовий розгляд тощо. Також слід просити дотримання права бути вислуханим у разі звернення НЦБ України із запитом про публікацію.

В окремих випадках публікація червоного оповіщення може мати незворотні наслідки для клієнтів. Наприклад, таке оповіщення є підставою для початку процесу втрати інвестиційного громадянства на Кіпрі. Рада міністрів Кіпру може своїм указом позбавити будь-якого громадянина Республіки, який є натуралізованою особою, статусу громадянина, якщо переконана, що ця особа протягом 10 років з моменту натуралізації розшукується через Європол на рівні ЄС або через Інтерпол на міжнародному рівні за тяжке кримінальне правопорушення, яке карається позбавленням волі на 5+ років, або за інше серйозне правопорушення.

Екстрадиція

Питання екстрадиції набуває все більшої актуальності. Ключовими аргументами захисників проти екстрадиції в Україну продовжують бути право на справедливий судовий розгляд, відсутність верховенства права, політичний характер провадження (якщо застосовне) та погані умови тримання під вартою чи у в'язниці. Держави ЄС неодноразово відмовлялися в екстрадиції саме у зв'язку з жакливими умовами ізоляторів та в'язниць.

Останнім прикладом є справа Олександра Оніщенка, в екстрадиції якого до України було відмовлено судом у Німеччині. Суд не повинен був досліджувати деталі справи, оскільки аргумент, наведений вище, виявився вже достатнім для відмови. Як зазначається у рішенні Вищо-

ЗАХИСНИКУ У ТРАНСКОРДОННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ НЕОБХІДНО ТІСНО СПІВПРАЦЮВАТИ З ІНОЗЕМНИМИ ЮРИСТАМИ, ПЕРЕКЛАДАЧАМИ, ЕКСПЕРТАМИ ТА ЖУРНАЛІСТАМИ

го земельного суду Ольденбурга від 27 травня 2020 р., «існувала значна вірогідність того, що в разі екстрадиції не будуть дотримані мінімальні стандарти міжнародного права щодо умов тримання в тюрмах, у т. ч. Європейської конвенції з прав людини». У висновку за результатами візиту до українських в'язниць, на який посилався суд, було зазначено, що «особливістю відвідуваних закладів були загальнопогані або навіть жакливі матеріальні умови». Також було зазначено,

---

що «для основної маси ув'язнених умови можна розглядати як нелюдські та такі, що принижують гідність». Крім того, «умови в тюремних закладах охорони здоров'я були дуже погані та негігієнічні. Усі приміщення були темні, холодні, тісні, зі зруйнованими та брудними стінами та меблями».

Щодо відсутності верховенства права як аргументу проти екстрадиції показовою є справа І. Кононка, в екстрадиції якого до України відмовив англійський суд. Запит про екстрадицію був політично вмотивований, його було зроблено недоброросовісно та зі зловживанням процесом.

Арешт активів

Арешт активів накладається задля їх конфіскації або спеціальної конфіскації та може стосуватися майна за кордоном. Такі арешти можуть накладатися на підставі Конвенції ООН проти корупції, багатосторонніх та двосторонніх угод про правову допомогу між державами. Згідно ч. 1 ст. 31 Конвенції проти корупції, кожна держава-учасниця максимальною мірою, можливою в рамках її внутрішньої правової системи, вживає таких заходів, які можуть знадобитися для забезпечення можливої конфіскації доходів від злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів. Відповідно до п. 7 Конвенції, держави уповноважують свої суди або інші компетентні органи приймати постанови про надання інформації або арешт банківських, фінансових або комерційних документів, і держава-учасниця не може ухилитися від вжиття таких заходів, посилаючись на необхідність збереження банківської таємниці.

Показовими з цього приводу є арешти активів В. Януковича та С. Арбузова у Швейцарії 7 років тому, коли Федеральна рада Швейцарії ухвалила рішення про їх заморожування. З того часу швейцарські органи тісно співпрацюють з Україною, щоб завершити процес повернення цих активів на підставі судових рішень. Згідно з місцевим законодавством, максимальна тривалість такого заморожування обмежена 10 роками. Втім, це свідчить про те, що арештувати активи досить легко, а скасувати такі арешти надзвичайно складно. Відповідно, захист клієнта у транскордонних кримінальних провадженнях включає взаємодію не лише з правоохоронними органами, а й з банками.

Варто зауважити, що важливо контролювати відображення подій у ЗМІ, оскільки при відкритті провадження правоохоронні органи України схильні відразу передавати їм великий обсяг інформації. За таких обставин закордонні банки у рамках процедури комплаєнсу можуть заблокувати рахунки клієнта, зважаючи на поширену негативну інформацію, і таке блокування матиме місце ще до винесення слідчим суддею ухвали про накладення арешту. Тому необхідно відразу починати діалог з банками та надавати їм інформацію і співпрацювати задля попередження блокування.

Окремі деталі

Захиснику у транскордонному кримінальному провадженні необхідно тісно співпрацювати з іноземними юристами, перекладачами, експертами та журналістами. Цікаво, що у деяких державах витрати на послуги акредитованих перекладачів можуть бути співмірні з витратами на послуги адвокатів. Саме тому в умовах ризику блокування рахунків слід ще раз згадати про вчасну комунікацію з усіма залученими сторонами.

Можна зробити висновок, що захист клієнтів у транскордонних кримінальних провадженнях є досить складним комплексом дій у різних юрисдикціях. Проте резонанс справ, міжнародний характер діяльності та різноманіття стратегій та тактик захисту роблять такий процес надзвичайно цікавим.